

KÖRNYEZETI IGAZSÁGTALANSÁG A KÁRPÁT-MEDENCEI KISEBBSÉGEK KÖRÉBEN*

ENVIRONMENTAL INJUSTICE WITHIN THE MINORITIES OF THE CARPATIAN-BASIN

NAGY GYULA PhD-hallgató

Szegedi Tudományegyetem, Természettudományi és Informatikai Kar
Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék

Abstract

The aim of the paper is to reveal the experienced environmental injustice within the minorities – specially focused on the roma minority – of the Carpathian-basin. The concept of the environmental justice and injustice is rather unknown research topic in the Central-East European region, despite it has been researched in the western societies from the 1960's.

The social status is one of the most important studied factor of the concept, while it can be stated that minorities's social status is lower, and for this reason these groups are more affected by environmental injustice. The economical, social, political decisions and environmental processes disadvantage these people.

The paper represents the types of natural and socially caused natural risks and social injustice over three settlements of the Carpathian-basin. Case studies were made, sourced from own research and questionnaire. The Romanian, Slovakian and Hungarian case studies have a common point, all the settlements have ethnical minority, who are influenced by the disinterest and negligence of the central authorities.

The researches proved that the situation of the minorities is cumulatively disadvantageous, while they have no political and economical influence, and have no device to change. All these circumstances result the lack of environmental justice.

1. Bevezetés

A neoliberális politika számos ellentétet szül, melynek alapja a kialakult társadalmi, gazdasági egyenlőtlenség.¹ A mindennapokban folytatott tevékenységeink – legyen az gazdasági-társadalmi – egyenlőtlenül érintik az egyes csoportokat, egyéneket, akiknek ebből előnye vagy hátránya származik. A hátrányok az esetek többségében a depriváltabb, vagyis az alacsonyabb társadalmi státuszú, döntéshozatalba való beleszólás és az érdekérvényesítés esélyétől megfosztott csoportokat jobban érintik.^{2,3,4,5,6,7,8,9} Ezek a csoportok

* A kutatás a TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KONV-2010-0005 azonosító számú, „Kutatóegyetemi Kiválósági Központ létrehozása a Szegedi Tudományegyetemen” című projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával valósul meg. – A TÁMOP pályázatok közreműködő szerve az Oktatási és Kulturális Minisztérium Támogatáskezelő Igazgatósága (1055 Budapest, Bihari János u. 5.).

gyakran kisebbségiek. A hátrány nem csak anyagi, de egészségügyi, életminőségbeli is lehet.

Mindemellett gyakran tűnhet úgy, hogy a káros természeti folyamatok (árvíz, tornádó stb.) is igazságtalanok – a szegényebbeket jobban sújtja – azonban ez az egyenlőtlenség a fennálló gazdasági-társadalmi rendre vezethető vissza.¹⁰ Mindez igazságtalan helyzetet eredményez.

A tanulmánynak két fő célja, hogy meghatározza a környezeti igazságosság és igazságtalanság fogalmát, valamint kárpát-medencei példákon bemutassa azok megvalósulását, vizsgálati lehetőségeit.

Egy összetett problémakörrel van szó, hiszen az igazságtalanságok több témakört is érintenek (jog, közigazgatás, környezetvédelem, társadalmi kohézió), melyek szoros összefüggésben állnak az életminőséggel, az egészségügyi állapottal, a társadalmi helyzettel és a környezettel is. Ezek feltárásához kvalitatív és kvantitatív vizsgálati módszerekre is szükség van.

2. Fogalmi háttér

A környezeti igazságosság fogalma két összetevőből épül fel, az egyik a környezet, a másik pedig az igazságosság.

Az igazságosság már az ókor óta vizsgált témakör,¹¹ Arisztotelész a Politika; és Platón az Állam című művében is foglalkozott a kérdéssel, majd Rousseau az Értekezés az emberek közti egyenlőtlenség eredetéről és alapjairól; Marx és Engels a Kommunista kiáltványban különböző aspektusokból közelítette meg az igazságosság-igazságtalanság fogalomkettőt. A tanulmány a Rawls-féle fogalmat alkalmazza, mely szerint igazságos minden olyan helyzet, mikor az alapvető emberi jogok érvényesülnek, és jogaival mindenki egyaránt élhet, vagy ha ez nem teljesül, akkor az előnyösebb helyzetben lévők kompenzálják a hátrányosabb helyzetűeket.¹² Minden egyéb eset igazságtalan.

Azonban nem elég csupán azt megvizsgálni, hogy a hátrányokban való osztozkodás egyenlő-e, vagyis, hogy mindenki ugyanannyi hátrányt visel-e; szükséges a méltányosság vizsgálata is, hiszen az emberek különbözőek, így az egyes hatásokkal szembeni tűrőképességük, toleranciájuk is más és más. A rawlsi definíció alapján igazságos az helyzet, amikor egy gyár légszennyezéséből mindenki egyaránt részesül. Azonban ezt mégsem jelenthetjük ki, hiszen vannak olyan csoportok, mint például a várandós anyukák, gyermekek, idősek, akiknek a nehézfémekkel szembeni toleranciája kisebb, mint mondjuk egy egészséges férfié. Fokozott figyelmet kell szentelnünk tehát a valamilyen szempontból hátrányos helyzetű társadalmi csoportoknak is, és csupán akkor lehetünk igazságosak, ha méltányosak is vagyunk.

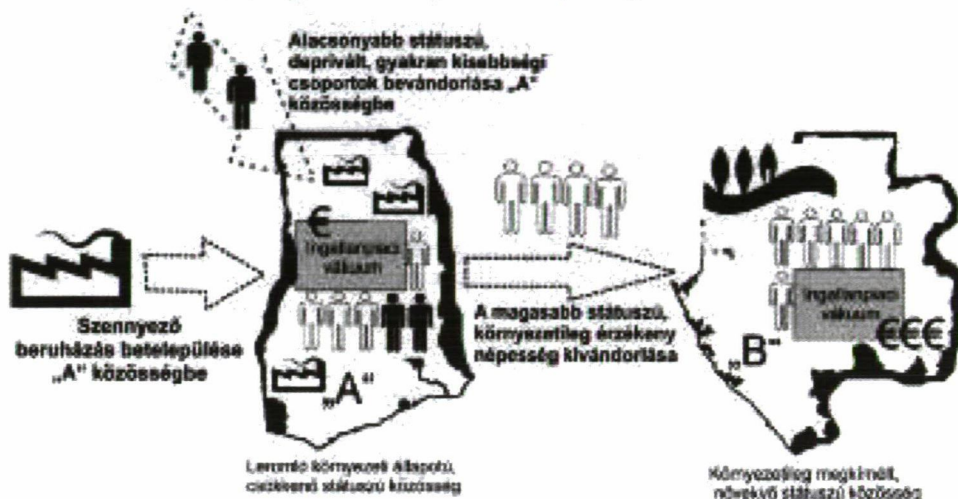
Az igazságtalanság, mint korábban említésre került, napjaink neoliberális világának eredménye, sokféle megnyilvánulási formája van. A neoliberális gazdaságban a profit meghatározó szerepű, így például egy szennyező beruházás ott valósul meg, ahol a költség a legkevesebb, a fizetendő kártérítés a legalacsonyabb. Ezek a területek nagy többségben a kis érdekérvényesítő erővel bíró közösségek lakóhelye (lesz). Ha gyár megtelepedéséről szóló döntés háttérében valamilyen társadalmi faktor (nem, kor, bőrszín) áll, célja a társadalmi egyenlőtlenségek kihasználása az igazságtalanság diszkriminatív.

Az utólagosan kialakuló, ex post igazságtalanság az előző példával ellentétben a döntéshozás után kialakult igazságtalanságot jelenti, mely egy komplex ingatlanpiaci-társadalmi-gazdasági folyamat eredménye. A beruházás megelőzi a társadalmi leértékelődést, míg az előző esetben a beruházás a társadalmi leértékelődést követően valósul meg (1. ábra).

3. ábra. Az ex-post igazságtalanság logikája

(Forrás: Saját szerkesztés)

Figure 1. The logic of the ex post injustice

A környezet fogalma is igen összetett, a tanulmányban használt fogalmat több szerző meghatározása alapján készült el. A környezet természetes és mesterséges alkotórészek összessége,¹³ nem csupán a természeti, de társadalmi is egyben, ahol a társadalom mentális és fizikai tevékenységeivel formálja a természeti teret,¹⁴ ezáltal alakítja ki a környezetet. A természet azon része, melyben az ember mindennapjait éli, mellyel folyamatos interakcióban áll, s melyben a természeti, társadalmi, gazdasági szabályszerűségek egyaránt hatnak.¹⁵ A kölcsönös függési viszony megkérdőjelezhetetlen, a környezet szerkezete és elhelyezkedése is befolyásolja a benne élők viselkedését.¹⁶

A környezeti igazságosság azonban a környezet és az igazságosság-igazságtalanság fogalomkettősnél többet takar, hiszen összekapcsolójuk a tér. A tudományokban egyre nagyobb szerepet kap a területi öntudatra ébredés¹⁷ mely azt hangsúlyozza, hogy a tér, ami- ben élünk nem csupán egy leíró jellemző, de környezetünk aktív alakítója is létünknek. Fenntart és felerősít olyan folyamatokat, mint kizsákmányolás, szegregáció, térbeli differenciálódás, ezért vizsgálata kiemelten fontos. A környezetben zajló folyamatok igazságot és igazságtalanságot generálnak, melyek többléptékű földrajzi térben léteznek.¹⁸ Mindezek alapján a környezeti igazságosság egyik alapelve, hogy minden ember azonos, jó minőségű és élhető környezetben élhessen és cselekedhessen, azonban ha ez valamilyen oknál fogva nem lehetséges mindenképpen méltányosan és igazságosan kompenzálják az őt ért hátrányokért.

3. A Kárpát-medence helyzete a környezeti igazságosság szempontjából

A Kárpát-medence etnikailag és gazdaságilag is igen heterogén. Területén nyolc ország osztozik, a trianoni békediktátum óta sem sikerült a gazdasági-társadalmi kapcsolatokat helyreállítani. Nap, mint nap hallhatunk kisebbségi ellentétekről. Az egyik fő probléma, ebből ered. Magyarország határain kívül, a Kárpát-medencében hozzávetőlegesen 2,2 millió magyar nemzetiségű él, akik kisebbségi jogokkal rendelkeznek ugyan, de azok gya-

korlatban nem minden esetben érvényesülnek. A másik, komplex, egész Kárpát-medencét érintő kisebbségi problémakör a „roma kérdés” amely körülbelül 2 millió cigány származású egyént érint.

A roma lakosság gyakran a környezetére káros csoportként van megbélyegezve, ezért általában a cigánytelepek a falvak szélén helyezkednek el, de a városokban is elkülönülten élnek. Lakhelyükre jellemző a közművesítés hiánya, és gyakran a vezetékes ivóvízellátás, sőt még az elektromos áram sem elérhető.

A kisebbségi kérdés mellett az összehangolt környezetvédelem és politika megvalósulása is nehézkes, hiszen az egyes országok hozzáállása különböző. A globális klímaváltozás eredményeként az időjárási szélsőségek felerősödnek, ennek hatása a Közép-Európai térségben, azon belül is a Kárpát-medencében, fokozott. Ezt bizonyítja például, hogy a mértékadó árvízszint az elmúlt száz évben megemelkedett,¹⁹ és a hőmérséklet 2–5 °C-os emelkedése akár 320 ezer fővel is megnövelheti az árvizek által érintett népességet.²⁰ A klímaváltozás, a társadalmi-gazdasági folyamatok (vízszennyezés, légszennyezés) káros hatásainak csökkentése közös cél, azonban az említett ellentétek miatt nehéz egyetemes megoldást találni.

Ha a kisebbségi problémák a környezeti degradációval együttesen jelentkeznek igen sokrétű és bonyolult probléma, környezeti igazságtalanság alakul ki, mely tovább nehezíti az ellentétek feloldását.

4. Esettanulmányok

4.1. Boldva és Jernye – Jarovnice

Boldva Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található, 2400 fős település, a Bódva és a Sajó összefolyásánál. A terület erősen ár- és belvízveszélyes. A lakosságból nagyjából 500 fő roma származású, akik a falu központjától távol, természetes és mesterséges tereptárgyakkal többszörösen elválasztva élnek. Az 1980-as évek óta összesen nyolcszor árasztotta el a cigánytelepet a víz, mely a falu legalacsonyabb pontján épült fel CS-házasság program keretében. Az 1980-as évek során a telep melletti ártéren áthaladó kis patakot elterelték, így azóta közvetlenül a házak mellett folyik. Árvízkor a Bódvába torkolló patak vize vízszaduzzad és elönti a lakosokat.

A telep alacsony csatornázottsága az árvizekkor hatalmas egészségügyi kockázatot jelent. A lakók elköltöznének, de nincs hova, a házak eladhatatlanok. A lakosok félnek, hogy szétszakad a közösség. A helyzet súlyosságát tovább fokozza, hogy a telep lakói nem látják az összefüggéseket az éves árvizek és az egészségügyi kockázat között az alacsony oktatási szint miatt. Mindezek mellett az árvizek után a segítség nem volt mindenki számára elérhető, és nem volt egyenlő sem. A patak közelében lakók házait újjáépítették, azonban a pataktól kétféle távolabbi utcában már nem kaptak pénzt, vagy csak töredékét, így vannak olyanok, akik még mindig az életveszélyessé nyilvánított házban laknak. Az elégedettség a térszín magasodásával nőne, azonban a segítség hiánya elégedetlenséget szül, ez okozza a jellegzetes térbeli mintázatot (2. ábra).

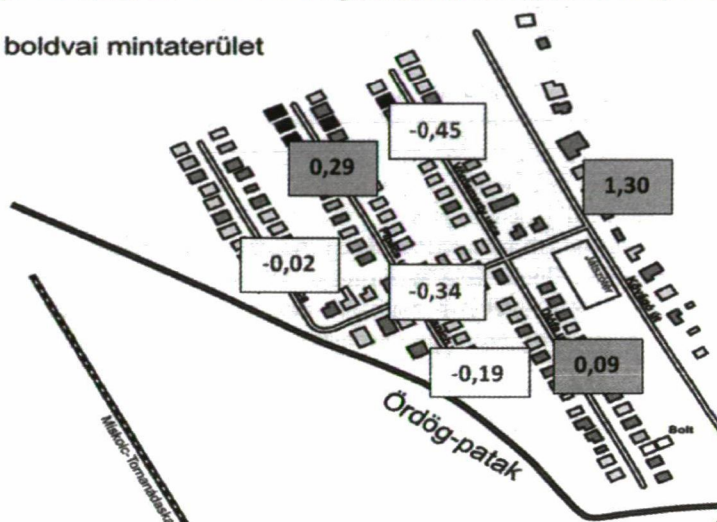
A boldvai esettanulmány tipikus példája az utólagosan kialakuló igazságtalanságnak, ahol egy természeti katasztrófa következtében egy ingatlanpiaci csapda alakult ki, folyamatosan leromló természeti- és épített környezet jellemző, és a kompenzáció mértéke sem megfelelő és arányos.

4. ábra. A boldvai mintaterület lakosainak elégedettsége

(Forrás: kérdőíves felmérés alapján saját számítás)

Figure 2. Satisfaction with the living conditions in the Boldva study area

A boldvai mintaterület

Jernye (Jarovnice) település Szlovákiában található, a Svinka folyó mentén. Megközelítőleg 4900 lakosa van, melyből a többség, nagyjából 4000 fő roma. A település legalacsonyabban fekvő területein, a Svinka folyó völgyében található a cigánytelep, a szlovák lakosok a völgyoldalban laknak. 1998. június 20-án hatalmas ár öntötte el a települést melynek háttérében egy korábbi folyószabályozás áll. Az ár miatt 3000 lakost evakuáltak. Az áradás 63 halálos áldozatot követelt, melyből 50 roma volt. 600 roma vesztette el lak-helyét és megközelítőleg 170 ingatlanban esett kár, melyből 140 a romák tulajdonában állt. Ezt követően a lerombolt házakat újraépítették. A legtöbb roma háza illegálisan épült ugyan a területre, de főként azért, mert nincs számukra máshol hely. A medret azóta kikövezték és kimélyítették, hogy gyorsabban levezesse az árhullámokat.

A jernyei esettanulmány nagyon hasonlít a boldvai tapasztalatokhoz, mindkét esetben természeti katasztrófa okozza az igazságtalanságot, a település legalacsonyabb részén van a romatelep, és a kártérítési politika sem megfelelő.

4.2. Verespatak – Roșia Montană

Verespatak az Erdélyi Érchegységben található 3800 lelket számláló település. Lakosai közül etnikai hovatartozásukat tekintve – a népszámlálási adatok szerint – 55 magyar. Azonban ha a vallási hovatartozást vizsgáljuk meg, akkor azt látjuk, hogy a többségében ortodoxok mellett 154 fő római katolikus, 30 fő unitárius, mely vallások inkább a magyarokra jellemzők, így feltételezhetően a magyarok száma a népszámlálási adatoknál nagyobb.

A verespataki esettanulmány az előző két példától eltér. Nem egy természeti katasztrófa, hanem ténylegesen ember által előidézett környezeti degradáció okoz igazságtalan helyzetet. A kisebbség, akit érint az igazságtalanság a magyar, akik helyzete nem hasonlítható a romákéhoz. Míg a romák depriváltsága az élet különböző terén tapasztalt (mun-

kaerőpiaci, anyagi stb.) kirekesztéshez köthető, addig a kisebbségben élő magyarok inkább az érdekérvényesítés terén hátrányosabb helyzetűek. A Verespatak esetében tapasztalt igazságtalanság úgynevezett exogén, vagyis felülről vezérelt. Egy központi, kormányzati döntés hatására – mely szerint növelni kell Románia aranytartalékát – kívánják megvalósítani a verespataki bányát, kanadai-román vegyes vállalkozás keretében. A beruházással egy 100 000 tonna cianidos szennyvíz tárolására alkalmas, 800 hektáros cianidos zagytározót alakítanak ki. A bánya több mint 300 tonna arany és 1600 tonna ezüst kitermelését tenné lehetővé, munkahelyeket teremtené a nagyjából 80%-os munkanélküliségi rátával jellemezhető területen. Mindezért cserébe 2000 embert kéne kitelepíteni, több római kori bányát és ezer éves magyar építészeti örökséget pusztítának el. 3 falut teljesen felszámolnának, mely 900 lakóingatlant jelent. Négy egyház hét temetőjét és kilenc templomát árasztanák el a cianidos melléktermékkel. A tiszai ciánszennyezést is hasonló technológiájú bánya zagytározójának átszakadása eredményezte. A korrupció és a lakosság megosztottsága is bonyolítja a helyzetet, nem csupán a „NIMBY” vagyis a „ne az én hátsókertemben” típusú ellenállás, de a PIMBY és a LWLU, vagyis a „tedd a hátsókertembe” és a „helyileg kívánatos területhasználat” attitűd is megfigyelhető.

A magyar tiltakozók és értékeket védők érdekérvényesítése gyenge. Annak ellenére, hogy a beruházás elméletben környezetkárosítás nélkül valósul meg és működik az emberekben kialakuló cianidtól való félelem az 1. ábrán bemutatott ex post igazságtalanság kialakulásához vezethet. Ha pedig az elméleti környezeti degradációtól mentes beruházás a gyakorlatban nem valósul meg, a természeti környezet romlása többértékes deprivációhoz vezethet.

5. Összegzés

Mint láthattuk, a környezeti igazságosság igen összetett kutatási terület melyben alapvető szerepet kap az igazságosság és igazságtalanság és a környezet vizsgálata, a tér és a lépték szempontjából. Az egyén és a társadalom folyamatos interakcióban áll környezetével, azt igényei szerint folyamatosan alakítja, mely egyeseknek előnyös, mások számára hátrányos. Mindez olyan egyenlőtlenségek kialakulásához vezet, melyet a neoliberális gazdaság- és társadalompolitika felerősít. A Kárpát-medencében különösen nagy szerepet kaphat a környezeti igazságosság vizsgálata, hiszen medence országai jelentős mélyszegekben élve és cigány kisebbséggel rendelkeznek, akik elsődleges szenvedői az igazságtalanságoknak.

Az alapvetően igazságtalan társadalmi helyzetet fokozza, hogy a terület – medencehelyzetéből fakadóan – erősen ár- és belvízveszélyes, így gyakori a természeti katasztrófa általi fenyegetettség is, melynek elhárítása határon átnyúló együttműködést igényel. Mindezt hivatott bemutatni a magyarországi Boldva és a szlovákiai Jernye esettanulmánya is. Bebizonyosodott, hogy az alacsony iskolai végzettség és az árvizek humán-egészségügyi kockázata együttesen egy olyan komplex problémát eredményeznek, melynek csupán egy szelete az ingatlanpiaci csapda vagy az életminőség csökkenése.

Azonban nem csupán az ár- és belvízveszély által okozott környezeti degradáció kutatható a témában. A romániai Verespatak esetében a felülről vezérelt környezeti igazságosság példáját ismerhettük meg, ahol két érdek, a gazdasági és a kulturális örökségvédelmi érdek néz szembe egymással. A korrupciótól sem mentes ügy hosszú távú környezeti kockázatot jelent a környékben élők, de az alvízi országok számára is, ezért kiemelt figyelmet igényel.

Az esettanulmányok alapján megállapítható, hogy természeti katasztrófa és politikai-

gazdasági döntések is előidézhetnek környezeti igazságtalanságot, azonban végső soron, a kialakult igazságtalanság háttérben emberi gondatlanság, rasszizmus, diszkrimináció, az egyes esetekben rosszul működtetett társadalmi-gazdasági-politikai rendszer áll.

Jegyzetek

1. Boros Lajos–Hegedűs Gábor–Pál Viktor (2007): A neoliberális településpolitika konfliktusai. – In: Orosz Zoltán–Fazekas István (szerk.): Települési környezet. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. pp. 196–204.
2. Bullard, Robert D. (1990): *Dumping in Dixie: Race, Class and Environmental Quality*. Westview Press, San Francisco. 234. old. – Walker, Gordon (2006): Geographies of environmental justice. In: *Geoforum* 37 (5), pp. 655–659.
3. Brown, Philip (1995): Race, Class and Environmental Health: A Review and Systematization of the Literature. In: *Environmental Research* (69). pp. 15–30.
4. Williams, R. W. (1999a): The Contested Terrain of Environmental Justice Research: Community as Unit of Analysis. – In: *The Social Science Journal*. Vol. 36, (2). pp. 313–328.
5. Faber, Daniel–McCarthy, Deborah (2001): The Evolving Structure of the Environmental Justice Movement in the United States: New Models for Democratic Decision-Making. *Social Justice Research*, Vol. 14 No. 4, pp. 405–421.
6. Okereke, Chukwumerije (2006): Global environmental sustainability: International equity and conceptions of justice in multilateral environmental regimes. In: *Geoforum*, 2006/37. pp. 663–667.
7. Filčák, Robert (2007): *Environmental Justice in the Slovak Republic. The case of the roma ethnic minority*, PhD dissertation. Central European University, Budapest.
8. Soja, Edward W. (2010): *Seeking Spatial Justice*. – University of Minnesota Press, Minneapolis. 256. p.
9. Walker, Gordon (2006): Geographies of environmental justice. In: *Geoforum* 37 (5), pp. 655–659.
10. Cutter, Susan L. (1995): Race, Class and Environmental Justice. In: *Progress in Human Geography* 19. pp. 111–122. – Williams, Robert W. (1999b): Environmental injustice in America and its politics of scale. In: *Political Geography* 18 (1). pp. 49–73.
11. Johnston, David. (2011): *A Brief History of Justice*. – Wiley-Blackwell. 265. p.
12. Rawls, John (1971): *A Theory of Justice*. Harvard University Press, Cambridge. 607 p.
13. Enyedi György (szerk.) (2000): *Magyarország településkörnyezete*. Magyar Tudományos Akadémia kiadványa, Budapest. 465 p.
14. Bárdos György (2005): A külső környezet tagozódása és főbb jellemzői. In: Nánási Irén (szerk.) *Humánökológia*. Medicina Kiadó, Budapest. 543 p.
15. Tóth József (szerk.) (2002): *Általános Társadalomföldrajz I. Dialóg Campus*, Budapest–Pécs. 484 p.
16. Mészáros Rezső (1994): *A település térbelisége*. JATEPress, Szeged. 182 p.
17. Böhm Antal–Pál László (1988) – Mészáros Rezső (2000): Mészáros R. 2000: *A társadalomföldrajz gondolatvilága*. – JATEPress, Szeged. 164. old. – Timár Judit (2005): *Városiasodás és szuburbanizáció*. – VII. Közművelődési Nyári Egyetem, Tér-társadalom-kultúra. – Nemes Nagy József (2009): *Terek, helyek, régiók*. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 350. p. – Warf, Barney–Arias, Santa (szerk.) (2009): *The Spatial Turn, Interdisciplinary Perspectives*. – Routledge, London. 239. p.
18. Mészáros Rezső. (2010): Alapkategóriák, összefüggések, példák. – In: Mészáros R. (szerk.): *A globális gazdaság földrajzi dimenziói*. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 392. p. – Boros Lajos (2010): *Földrajzi alapkategóriák gazdaságföldrajzi kontextusban*. – In: Mészáros R. (szerk.): *A globális gazdaság földrajzi dimenziói*. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 392. p.
19. Rakonczai János (2008): *Globális környezeti kihívásaink*, Universitas Kiadó, Szeged, 204. p.
20. Feyen, Luc – Dankers, Rutger (2009): *Climate change impacts in Europe. Final report of the PESETA research project*. Luxembourg, Publication Office of the European Union. pp. 45–50.

Felhasznált irodalom

- Bárdos György (2005): A külső környezet tagozódása és főbb jellemzői. In: Nánási Irén (szerk.) Humánökológia. Medicina Kiadó, Budapest. 543 p.
- Boros Lajos–Hegedűs Gábor–Pál Viktor (2007): A neoliberais településpolitika konfliktusai. – In: Orosz Zoltán–Fazekas István (szerk.): Települési környezet. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. pp. 196–204.
- Boros Lajos (2010): Földrajzi alapkategóriák gazdaságföldrajzi kontextusban. – In: Mészáros R. (szerk.): A globális gazdaság földrajzi dimenziói. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 392. p.
- Bóhm Antal–Pál László (1988): Lehet-e közélet a lakóhelyen? – Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 255. p.
- Brown, Philip (1995): Race, Class and Environmental Health: A Review and Systematization of the Literature. In: Environmental Research (69). pp. 15–30.
- Bullard, Robert D. (1990): Dumping in Dixie: Race, Class and Environmental Quality. Westview Press, San Francisco. 234. p.
- Cutter, Susan L. (1995): Race, Class and Environmental Justice. In: Progress in Human Geography 19. pp. 111–122.
- Enyedi György (szerk.) (2000): Magyarország településkörnyezete. Magyar Tudományos Akadémia kiadványa, Budapest. 465 p.
- Faber, Daniel–McCarthy, Deborah (2001): The Evolving Structure of the Environmental Justice Movement in the United States: New Models for Democratic Decision-Making. Social Justice Research, Vol. 14 No. 4, pp. 405–421.
- Feyen, Luc–Dankers, Rutger (2009): Climate change impacts in Europe. Final report of the PESETA research project. Luxembourg, Publication Office of the European Union. pp. 45–50.
- Filčák, Robert (2007): Environmental Justice in the Slovak Republic. The case of the roma ethnic minority, PhD dissertation. Central European University, Budapest.
- Johnston, David. (2011): A Brief History of Justice. – Wiley-Blackwell. 265. p.
- Mészáros Rezső (1994): A település térbelisége. JATEPress, Szeged. 182 p.
- Mészáros Rezső (2000): Mészáros R. 2000: A társadalomföldrajz gondolatvilága. – JATEPress, Szeged. 164. p.
- Mészáros Rezső (2010): Alapkategóriák, összefüggések, példák. – In: Mészáros R. (szerk.): A globális gazdaság földrajzi dimenziói. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 392. p.
- Nemes Nagy József (2009): Terek, helyek, régiók. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 350. old.
- Okereke, Chukwumerije (2006): Global environmental sustainability: International equity and conceptions of justice in multilateral environmental regimes. In: Geoforum, 2006/37. pp. 663–667.
- Rakonczi János (2008): Globális környezeti kihívásaink, Universitas Kiadó, Szeged, 204. p.
- Rawls, John (1971): A Theory of Justice. Harvard University Press, Cambridge. 607 p.
- Soja, Edward W. (2010): Seeking Spatial Justice. – University of Minnesota Press, Minneapolis. 256. p.
- Timár Judit (2005): Városiasodás és szuburbanizáció. – VII. Közművelődési Nyári Egyetem, Tér-társadalom-kultúra.
- Tóth József (szerk.) (2002): Általános Társadalomföldrajz I. Dialóg Campus, Budapest–Pécs. 484 p.
- Walker, Gordon (2006): Geographies of environmental justice. In: Geoforum 37 (5), pp. 655–659.
- Warf, Barney–Arias, Santa (szerk.) (2009): The Spatial Turn, Interdisciplinary Perspectives. – Routledge, London. 239. p.
- Williams, R. W. (1999a): The Contested Terrain of Environmental Justice Research: Community as Unit of Analysis. – In: The Social Science Journal. Vol. 36, (2). pp. 313–328.
- Williams, Robert W. (1999b): Environmental injustice in America and its politics of scale. In: Political Geography 18 (1). pp. 49–73.